

ELS CATECISMES POPULARS DE MALLORCA. D'INSTRUMENT PASTORAL A MITJÀ DE CONTROL CULTURAL DE L'ESTAT

Josep Amengual i Batle

La comunicació que vaig presentar dins el II Encontre tenia com a base d'informació les dades que vaig poder recollir durant un breu espai de temps. Tot i això, em permeté bastir l'estructura de la història de l'edició del catecisme popular a Mallorca. La temporada que ha transcorregut fins a l'edició d'aquesta petita síntesi m'ha reservat noves oportunitats, de manera que els caus de la informació s'han ampliat i, a l'entretant, he pogut preparar una història, bé que provisional, del text dels catecismes mallorquins que, esper, s'editarà en breu.

COMENÇAMENT DE LES EDICIONS POPULARS A MALLORCA.

Es ben possible que, amb la introducció de la impremta, a Mallorca haguessin començat a difondre's els "Confessionals"¹ que,

en bona mesura, són els antecessors immediats dels catecismes catòlics.²

Pel que fins ara coneixem, a Mallorca els jesuïtes foren els protagonistes de l'ensenyament i edició dels catecismes populars,³ recomanats posteriorment pels sínodes dels ss. XVI-XVII.⁴ L'impuls tridentí trobà la seva plasmació literària dins quatre àmbits principals:

En primer lloc, per ordre cronològic, trobam l'edició dels "oracionals" amb uns annexos doctrinals breus, dels quals tenim la primera edició al *Manuale Sacramentorum* editat a Mallorca el 1601 per manament del bisbe Joan Vich i Manrique, el qual ja al sínode de 1588 havia urgint tant l'ensenyament dominical de les oracions i elements fonamentals de la doctrina cristiana, com la cate-

¹ JAIME VILLANUEVA: *Viaje literario a las iglesias de España, s. XVII*. Madrid 1852, pp. 230; en descriu un del s. XV que veié a la biblioteca dels caputxins de la Ciutat de Mallorca amb el següent títol: *Enterrogatori e confessional en quatre parts suptilment dividit*. 120 fulles, en 4^a. A. PALAU: *Manual del librero hispano-americano*. Barcelona 4, 1951, en cita una edició feta a València el 1493 (n. 59194) i una a Barcelona del 1535 (n. 59195), amb la qual identificaria l'exemplar que VILLANUEVA atribueix al s. XV.

² M'és desconegut si aquests llibrets s'estamparen també a Mallorca. Dins el cap. IV de l'estudi que he preparat, dedico una certa atenció a les seves relacions amb els catecismes. No fa al cas entrar aquí en la controvèrsia referent a la dependència que puguin tenir els catecismes catòlics respecte de Luter. D. LLORENTE: *Tratado Elemental de Pedagogia Catequística*. Valladolid 6, 1948, pp. 484, la nega; en canvi altres autors com E. MANGENOT: *Catéchisme*. DTC 2 (1932) 1909-1910; J.A. JUNGSMANN: *Catequética. Finalidad y método de la instrucción religiosa*. Barcelona, 1957, pp. 30-31; J. HOFFINGER: *Katechismus, Lexikon fur Theologie und Kirche*. 6 (1961) 45-46, es mostren més propensos a admetre una certa influència, encara que sia d'apreci pel mètode.

³ Diverses notícies em fan pensar que foren els jesuïtes que introduïren a Mallorca el text popular del catecisme, traduint-lo del castellà, o tal volta de l'italià. De fet sembla també que en foren els editors, de manera que hi ha una coincidència entre la supressió dels jesuïtes i la desaparició dels catecismes populars. A l'estudi que he preparat se poden veure més referències al respecte.

⁴ Per a les aplicacions de Trento a Mallorca, cf. el treball que vaig publicar amb el títol: *La llengua del poble dins els sínodes mallorquins dels segles XVI-XVII*. Randa 6 (1977) 5-26.

quesi als infants,⁵ prescripcions que reiteraren els sínodes postridentins. La incidència dels oracionals no es pot desconèixer, sia des de la perspectiva de l'ensenyament religiós, sia des del punt de vista de la llengua, puix per la seva repetició dins les misses dominicals, durant segles, s'han conservat estereotipades unes fórmules de pregària que han mantingut elements arcaics del català i formes de la llengua comuna que, en el parlar corrent, s'han anat perdent a Mallorca.

Poc temps després, el bisbe Juan de Santander inclogué dins el Sínode que celebrà el 1636 un resum del *Catechismus ad Parochos* redactat en llengua catalana, i l'objectiu i destinataris en són ben clars quan escriu: "Y nos don Ioan de Santander, Bisbe de Mallorca, posam en aquesta Synodo una breu explicació de la Doctrina Christiana, y mysteris de la Fe; peraque per ella, los parachos procuren instruir y enseñar los parochians".⁷

De la mateixa categoria és la "Declaració de la Doctrina Christiana para los parocos, vicaris, y Curas de Animas de la Diócesi de Mallorca que deuen practicar para enseñar a sos Filagresos" (sic), editada els anys 1705 i 1745 pel bisbe Laportilla.

A l'entretant, el rector de Felanitx (nascut a Fornalutx) Pere A. Mayol, havia compost les "Cobles sobre la doctrina cristiana", com a recurs pedagògic per a ajudar a la bona memorització i fer-ne més agradable l'aprenentatge. Els sínodes del s. XVII ens parlen de la recitació de versos, de cants i processons pels carrers i concertacions a les places, que acabaven amb premis pels guanyadors.

De les diverses informacions es pot deduir que ja havien començat a fer-se textos dels catecisme i que eren utilitzats pels in-

fants, puix el bisbe Pere d'Alagó, al sínode de 1691, ja insinua tots els recursos pedagògics que acab d'esmentar i, a més, recomana que s'entregui als infants un "libellum" que contengui els punts més elementals de la doctrina i, d'aquesta manera, comencin a distriar les lletres, a formar las síl·labes, etc. Havia arribat l'hora dels textos escrits per a l'ús popular.

EL SEGLE XVII: UN POBLE NO CASTELLANITZAT.

De l'any 1674, data la primera edició mallorquina que conec d'un text catequístic popular i presentat en forma de diàleg, traduït de l'italià o del castellà, directament o adaptant una traducció feta al Principat. L'autor n'és el segovià P. Diego de Ledesma, que compogué el seu catecisme a Roma i el publicà l'any 1571. N'he registrat vint-i-sis edicions mallorquines, i hi ha notícies de dotze més. D'aquesta manera ens trobam amb el text més vegades reeditat si tenim en compte les trenta-vuit edicions fins ara conegudes i l'espai de més de dos segles en què se succeïren, és a dir entre el 1674 i 1888, això en el cas que coneguem la primera i la darrera edició.⁷

Donada la seva incorporació a la diócesi mallorquina, el que deim s'haurà de referir a Menorca també. Altra cosa serà al segle XVIII; però, a finals del s. XIX, hi trobam una edició del P. Ledesma feta a Maó el 1883.

El próces reformador de Trento, entès en la seva aplicació a l'ensenyament catequístic, comparteix el mateix impuls que mogué Luter i altres reformadors, i és que la pretensió de dignificar l'home, sobretot encaminant-lo cap a la *sapientia* o art de viure amb plenitud, pertanyia a l'humanisme que

⁵ *Synodus Dioecesis Maioricensis Celebrata praeside Illmo. ac Reumo. Dno. D. Ioanne Vich et Manrique, Dei, et Apsae. gratia Episcopo Maioricens. Anno 1588*, Maio [rica] 1589, pp. 17, cf. 41; *Synodus* [ut supra] *Anno 1592*, Maio [rica] 1593, Decr. II. i *Edictes generals de Monseñor Illustrisim y Reverendissim*, Mallorca, 1598.

⁶ *Synodus Dioecesis Maioricensis celebrata anno M.D. XXXVI*, (Mallorca) 1636, pp. 2 r.

⁷ El jesuïta mallorquí Diego Borrassà (Ciutat de Mallorca?, València 1581) ja en feu una traducció del "toscano" al castellà, que es conserva en doble còpia manuscrita a la Casa de la Cultura de Ciutat, i a Barcelona ja al sínode de 1600 havia manat que s'ensenyàs la *Doctrina Cathalana* (sic) *del pare Ledesma*", cf. Marià AGUILÓ: *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1471 hasta 1860*, Madrid 1923, n. 147, pp. 108. Hom no sap si el qualificatiu de "cathalana" indica un text ja prou conegut en català o és un lapsus que substitueix "christiana".

inspirà els grans moviments cristians dins els ss. XV-XVI.

Els humanistes tingueren una notable incidència dins el concili de Trento, especialment a les primeres sessions, que es manifestà en un projecte de reforma profunda de la teologia i en el de difondre uns coneixements bàsics per a la vida cristiana.

Les aplicacions sinodals mallorquines es feren amb tal pretensió i el seu llenguatge és força reiteratiu quan es tracta de remarcar que es fa urgent l'ensenyament als ignorants i als petits. El sistema adequat per a aconseguir-ho fou una doble decisió: l'adopció sense reserves de la llengua del poble i una creació literària corresponent que servís al gran públic, i aquí ocupa un lloc primordial el catecisme, com a instrument alligador i, si tant voleu, com a mitjà de propaganda. Aquesta sincatàbasi dels humanistes tenia ben poc a veure amb el culte a les llengües sàvies i al món força reduït dels esperits cultivats. Tal acostament al poble es féu des de la perspectiva de l'obra de misericòrdia d'ensenyar als ignorants que, per altra banda, s'ensenyava dins el mateix catecisme.

A un segle de la conclusió de l'assemblea tridentina, el bisbe Diego Escolano donà una constitució sinodal per la qual, sota pena d'excomunió, els jurats de les ciutats, viles i pobles de més de 300 veïns, havien de contractar i pagar els mestres necessaris per a ensenyar de llegir i escriure, i la doctrina cristiana. Als llocs on no hi hagués recursos suficients, un clergue secular o religiós, "*pro Dei amore et reipublicae beneficio*", havia d'emprendre aquesta feina.⁸ No manquen, en els sínodes, prescripcions sobre els requisits per a ser mestre, o mestra.

LA IMPOSICIÓ DEL CASTELLÀ PER L'ESTAT BORBÒNIC.

Dins el s. XVIII s'havia culminat el sistema docent, que abastava els més petits llogarets de Mallorca. Amb totes les seves greus limitacions, cap entitat d'èpoques passades ho pogué bastir quelcom de semblant, ni tampoc podia somniar de controlar un tal sistema.

L'estat borbònic se temé ben prest de la importància de la xarxa de mestres d'un i altre sexe, i no escatimà recursos per a dominar-lo i així poder imposar el seu model de modernització de la monarquia, que passava per la centralització i l'uniformisme ja imposat a Castella. Hom lamenta que els ajuntaments haguessin tingut tan abandonada l'educació. Però, vistes les coses des de la preservació de la llengua, això tingué uns resultats positius, perquè hauria estat més fàcil accelerar la imposició del castellà que no ho fou, a causa de la dispersió d'ensenyants. Són conegudes les diverses maniobres del govern de Madrid per a apoderar-se de l'antic sistema educatiu. Allò que cal remarcar és que la promulgació de la Reial Cèdula de 1768 trobà forta resistència en el sector més poderós del clergat autòcton i, en part, de la població en general.⁹

El recurs per a fer front al castellà, que imposava la Reial Cèdula, amb la fervent col·laboració del bisbe Díaz de la Guerra, era doble: El primer d'ordre canònic: Tant el concili de Trento, com els sínodes que en feren l'aplicació a Mallorca i les derivacions editorials que se'n despregueren, deixaven ben clar que la llengua del poble era el català, com a llengua vernacle respecte de la llengua sàvia que era el llatí, i tota la intenció de Trento fou la de distingir-les.¹⁰ El segon re-

⁸ *Synodaliū constitutionū episcopatus, sive diocesis maioricensis*. Matriti 1660. Pars I. Tit. I. Const. V., pp. 24-25.

⁹ Vegeu els textos principals a G. LLOMPART: *La Real Cédula de 1768 sobre la difusión del castellano y su repercusión en la diócesis de Mallorca*. BSAL 33 (1965) 357-379 i *Una puntualización acerca de la enseñanza del castellano en Mallorca*. BSAL 34 (1974) 404-406; B. SUREDA GARCIA: *Reformisme il·lustrat i educació elemental a Mallorca (1775-1835)*, a *Educació a Mallorca* (Aproximació històrica), Palma de Mallorca, 1977, pp. 11-38; P. XAMENA FIOL: *El idioma castellano en Felanitx, a Rincones de nuestra historia IV. Felanitx*, 1974 i a *Historia de Felanitx II*. Mallorca, 1975, pp. 124-125.

¹⁰ Vegeu aquesta qüestió a: *La llengua del poble dins els sínodes mallorquins dels segles XVI-XVII*. Randa 6 (1977) pp. 11-14.

curs es fonamentava en el tradicional principi d'acomodació pastoral, acceptat amb amplitud pels castellans a Amèrica, principi que es pot expressar en el reconeixement que cada poble té la seva llengua i és en aquesta que ha de ser instruït perquè, fent-ho d'altra manera, se'l priva de la possibilitat de comprendre allò que se li ensenya, principi que recalquen els sínodes i els canonges de la Seu de Ciutat.

Aquesta argumentació bastava quan la situació de Mallorca no s'havia "polititzat" per part del poder, ni s'havia qüestionat la seva identitat des de fora, com tampoc sistemàticament no s'havia col·laborat amb els poders castellanitzants des de dins. Teòricament, el poder tampoc no ens havia caigut damunt, sinó que, de qualche manera, en participavem.

D'altra banda, el sistema eclesiàstic, intervenint també pels governs, havia introduït la proliferació dels bisbes forasters, que actuaven com a quinta columna del mateix poder, amb actuacions que podríem qualificar clarament fins i tot d'anti canòniques, com la del bisbe Díaz de la Guerra, tridentí quan es tractava de ser tomista contra els lul·listes.

Però ja feia estona que, dins Mallorca, s'havia afeblit la consciència de la pròpia personalitat col·lectiva, amb el mimetisme dels intel·lectuals i de la noblesa, i la presència de militars i funcionaris forasters. Aquí em limito a citar l'argument *ad hominem* de Díaz de la Guerra, esgrimit contra els canonges: "*Ni la lengua general es exótica en esta capital después de siglos, quando este Reino ha estampado solo en ella quantas historias tiene i apenas ai mas de un libro en la que se llamó lengua vulgar*". Els nostres erudits havien fabricat les armes contra el nostre poble que continuava sense entendre el castellà. El bisbe feia un reconeixement al nostre "ser educats", segons la norma de convivència o conveniència mallorquines. Díaz de la Guerra, en aquest cas, feia el joc al poder absolut, deixant-lo intervenir dins una qüestió purament eclesiàstica com era l'ensenyament del catecisme, i amb aquesta acció gaudia de la col·laboració dels sectors que gaudien del poder.

Les seves accions arribaren a extrems avui insospitats, com l'excomunió dels rectors que imposassin el nom de Ramon als infants que batiaven, etc. Debades els canonges li recordaven la norma tridentina i la tradició mallorquina. Al Dr. Vives, que, en presència del propi bisbe, predicà en mallorquí, l'envià a la casa de la Missió. Les seves ordres eren encaminades a "*que se logren las intenciones del Rey*", exposades a la Reial Cèdula. Els membres del capítol de la Seu entengueren clarament de què es tractava, quan escrivien que "*el fin y el espíritu del n. 7 (de la R.C.) no era otro que el de que insensiblemente se fuera introduciendo el idioma español en este país*", interpretació que coincideix amb aquesta del mateix Díaz, expressada a la visita pastoral de Felanitx, el juny de 1776: "*Al menos una vez cada mes se explique por el cura o sus vicarios, la doctrina en castellano para que así se logren los piadosos deseos de S.M. de que se haga general en la Isla este idioma*". El tipus de pietat d'aquests desigs s'explica per ell mateix.

A més d'oblidar la tradició conciliar i sinodal, Díaz de la Guerra ignorava la producció editorial, migrada, però existent. Dins el segle XVIII, en els anys anteriors al seu pontificat, podem comptar amb quinze edicions conegudes del catecisme, cosa no gaire afalagadora, però tampoc no negligible, i hem d'afegir que amb totes les adversitats de l'època, entre 1700 i 1850, passen de cinquanta les edicions mallorquines del catecisme en català. Si el capítol de la Seu fou conscient que es volia instrumentalitzar el catecisme per imposar una llengua estrangera, la del poder, també deixà translluir un cert complex d'inferioritat respecte del castellà, i un fatalisme propi del qui preveu la desaparició de la llengua popular, com a llengua inferior. Sembla que, per a ells, la cosa era qüestió de temps. Aleshores imposar el castellà era una violència, però arribaria el moment en què no ho seria.

De tota manera, el sarcasme distingeix algunes de les reaccions que ens han arribat. Així l'extracte, fet per Fra Lluís de Vilafranca, del Noticiari de Gabriel Ferrer, diu: "*Los canónigos por orden del Obispo resuelven se hagan las doctrinas en español: empezaron*

el domingo 5, las hacen el Dor. Guillermo Escalas y ha sido una comedia". El cronista Guillem Terrassa critica la inconseqüència en què havien incorregut els capitulars, i que *"sirvió este hecho de grande murmuración en toda la isla, y mucho más del inconsecuente modo de obrar del Cabildo"*. Les seves invectives contra Díaz no poden ser més fortes i, en part, clarividents: *"Mandó también que los sermones y doctrinas se hiciesen y explicasen en lengua española, lo que puso en práctica en las parroquias, aún las forenses y monasterios, logrando con esta novedad que muy pocos entendiesen los sermones, y especialmente los muchachos y muchachas no entendiesen palabra; medio diabólico y acertado para que la gente moza no entrase jamás en saber la ley de Dios"*. Acusació que torna repetir contra les mesures que retallaven les processons de setmana santa: *"Estando toda Mallorca en que este Santo Prelado quiere quitar de todos los fieles cristianos la memoria de la dolorosa Pasión de nuestro Redentor, habiendo ya impedido que los muchachos entiendan la Doctrina Christiana y rudimentos de la Fée, queriendo que ésta se enseñase en lenguaje que ellos y aún los viejos no entienden, cuando el Sagrado Concilio y la Sinodo Mayoricense mandase explique y enseñe "lingua vernacula"*".

LA DIFÍCIL SUPERVIVENCIA DEL S. XIX. CAP AL CATECISME DIOCESÀ.

Encara que guanyàs la pressió reial sobre el Capítol de la Seu, pocs anys després, amb un bisbe mallorquí, hom pot preparar la primera edició del que ha estat durant més de segle i mig el catecisme de Mallorca. El bisbe Nadal h'encomanà la composició al prevere menorquí Antoni Roig, home de vasta cultura, i a l'altre de Bunyola, Antoni Evinent. L'any 1801, es féu la primera edició, i dins el s. XIX n'hi hagué vint-i-set més, a les quals hem de d'afegir les sis del segle XX, per fer un total de trenta-tres.

D'aquest text se'n féu un Compendi, que ha assolit un total de *trenta-quatre edicions*, cinc entre 1936 i 1942, que provocaren la prohibició de la censura de Madrid, que no fou atesa.

D'aquest text, se'n féu la traducció cas-

tellana, publicada per primera vegada en l'edició bilingüe de 1864, de la qual se feren, fins l'any 1946, *vint edicions* i també es traduí el Compendi el 1899, i refés el 1904. Aquest s'ha reeditat *desset vegades*. El total d'edicions en català és de *seixanta-set* i de *trenta-vuit en castellà*.

Un decret del bisbe Campins, de 13 de juny de 1899, declarava obligatori i exclusiu el Compendi, cosa que ja tenia antecedents en el bisbe Salvà. Però quan, en el mateix decret, tal volta inspirant-se en el projecte d'una constitució del Vaticà I, es declara abusiü haver "compuesto y adoptado y publicado aquí avarios compendios de la Doctrina Cristiana".

Caldria fer un estudi del contingut, mètode i llenguatge d'aquests catecismes. Crec que no és gens agosarat dir que no tenen gaire originalitat. En general, els catecismes s'assemblen molt. De tota manera, un estudi comparatiu ens revelaria indicis de preferències i omissions, tant des del punt de vista doctrinal com des del pedagògic.

EL JACOBINISME DE L'ESTAT LIBERAL.

Contemporàniament, des de Madrid es continuava pressionant fortament per controlar l'ensenyament del catecisme, amb una intencionalitat política declarada: *"Fuera temeridad pensar que si educásemos a la generación de hoy no enseñándole los principios fundamentales de la religión en castellano, tendríamos mañana ciudadanos unidos por la fraternidad, amantes de la patria común y capaces de servirla y engrandecerla. Fuera también vana ilusión creer que la enseñanza de la Doctrina cristiana en lengua distinta al castellano no había de redundar forzosamente en lamentable desconocimiento de la lengua nacional, con grave daño de los altos intereses de la Patria"*.

Per evident, no insistiré que el problema de la llengua que és el de fer de corretjé de transmissió de la imposada "pàtria común", i de la fabricació del que es diu "llengua nacional".

Es conegut el Reial Decret de 1902, signat pel comte de Romanones, manant de bell nou l'ensenyament del catecisme en castellà. La protesta del bisbe Campins es prou

forta, remarcant els efectes negatius d'una escolarització elemental en castellà, en quant crea divisió dins la família, encara que no sia més que a nivell de la pregària.

La carta, que possiblement fou redactada per Mn. A. M^a. Alcover, fa, tanmateix, una professió de fidelitat a la monarquia, i de simpatia pel castellà. El bisbe Campins l'emprava com a llengua escrita ordinària.

LA PROHIBICIÓ DEL REGIM DEL GENERAL FRANCO.

Encara hem de recordar un nou incident. Es Francesc de B. Moll qui ens ha deixat constància de la topada que tengué el bisbe Josep Miralles amb la censura de la dictadura del General Franco, quan ja es trobava instal·lada a Madrid, dins els primers anys 40. La causa fou la reedició dels Compendis del Catecisme, dels quals la dita censura aprovà l'edició de la traducció castellana, prohibint-ne simultàniament la de l'original català, ja tradicional a Mallorca. La resposta de Miralles fou: "¿I qui són, ells per a prohibir-me el Catecisme? Tiri endavant, i no es preocupi: jo responc de tot".¹¹

Tot i que hi hagués hagut aquesta protesta, que fa seguit a la del bisbe Campins, la invasió de la cultura d'uns, pagada per tots i imposada per la maquinària estatal, disposa cada vegada més de mitjans poderosos, com són l'alta burgesia, els immigrants: Funcionaris, militars, i més tard els membres dels instituts religiosos i els altres que monopolitzen el terme "emigrant" com són els proletaris provinents del Migdia Peninsular, els quals han parlat castellà a Mallorca; i les nostres regles de conveniència han fet d'aquesta llengua, anomenada encara ara "foraster", la llengua de l'escola, de la premsa, i de tot lloc on hi hagi un foraster.

El darrer catecisme en català editat a Mallorca és de 1961, i respongué a una necessitat reconeguda per un bisbe tan poc simpatitzant de la nostra causa i la del seu país, la basca, com J. Enciso. El justificant de l'edició recollia l'argumentació de Trento i la del bisbe Campins.

Avui el plantejament de 1961 ja no és possible o, millor dit, ens seria injust, ja que llavors hom reconegué que els infants no se sabien expressar en castellà, i tampoc no hi sabien pregar. Però avui hem arribat a l'extrem invers, amb una col·laboració generosa, molt generada.

Per això, es fa urgent anar més a les aules del problema lingüístic, i també catequístic, no deslligant-lo del fet de ser poble, i d'haver format una nació. Dins l'església de Mallorca, això és compartit per cercles importants; però no té encara tota la incidència operativa que hom creu ja possible avui.

Crec urgent treure la conseqüència de les dades històriques que fa veure la necessitat de replantejar el fet nacional, superant allò que és solament fet popular. El replantejament ha de posar unes bases que puguin ser comprensibles i acceptables generalment i, al meu veure, han d'arrencar de l'exercici dels drets humans, presos d'una manera col·lectiva, i no merament individualista, fins a arribar a reconèixer i potenciar la realitat "poble". Llavors ja hi entra la possibilitat de preguntar-se pel la seva consciència col·lectiva rebuda del passat; hom pot lluitar per aconseguir el domini de tot el seu patrimoni, i projectar el seu futur sense mediatitzacions forasteres.

Devora la necessitat profunds de replantejaments del fet nacional, tenint present les diverses línies que s'apunten dins aquestencontre i d'altres, pens que cal tenir present totes les forces socials i comptar amb mitjans tan elementals com poden ser els catecismes i semblants, per la seva incidència capil·lar.

En canvi, Antoni Mª Güell i Modest Reixach han pogut escriure fa poc: "Potser un exemple ben il·lustratiu de les possibilitats del llibre de text es pot treure del Catecisme. Encara que a molts llocs s'ensenyés en castellà, les edicions catalanes que se n'han fet compten amb més d'un centenar de mils d'exemplars".¹²

PER ACABAR.

De la descripció i dades anteriors, em

¹¹ F.B. MOLL: *Els altres quaranta anys*. Palma de Mallorca, 1975, pp. 69-70.

¹² Antoni Ma. GÜELL i Modest REIXACH: *La producció editorial a les àrees lingüístiques restringides: El cas Català*, a *Perspectiva social*, n. 12, Barcelona (ECSB) 1978, pp. 133.

sembla que hom pot adonar-se de la transcendència que ha tengut l'ensenyament del catecisme. Això és prou clar des del punt de vista religiós en la part que el sistema tengué de positiu i en les seves deficiències. Però les incidències dels catecismes i de la catequesi no foren innocents ni indiferents dins altres camps. Per bona sort, sempre hi hagué algunes veus crítiques que evitaren que el catecisme passàs totalment a mans del poder establert, així com hi hagué casos de col·laboracions vergonyants. Per això, a més de la contribució del catecisme a la educació de la fe, tingué i continua tenint una gran importància des d'altres punts de vista que els cristians i entre ells els educadors de la fe no poden ignorar si no volen ser instrumentalitzats, com són:

a) El punt de vista lingüístic, en quant que el catecisme ha estat el llibre de lectura, a vegades únic, en què els mallorquins han entrat en contacte amb la llengua literària.

b) El punt de vista de la història de la pedagogia, puix des del s. XVI s'introdueixen diversos recursos per assolir més interès dels alumnes; per fer més atractiva l'ensenyança catequística, es recorre a escenificacions, premis, etc. A més d'això, cal referir-se a la mateixa organització del text i del seu contingut, dins el qual no hem entrat.

c) El punt de vista editorial: Durant segles hom tingué a Mallorca la responsabilitat de compondre i editar els catecismes, tot i que fossin ben poc originals; però hom havia de prendre la iniciativa, en les diverses derivacions que això tenia; en canvi, ara estam en un sucursalisme deplorable.

d) El punt de vista polític: En les successives edicions del catecisme, hem pogut detectar quina ha estat la consciència de Mallorca respecte de la seva personalitat pròpia, amb llengua i cultura catalanes. I, com a contrapartida, també apareix ben clarament

un poble a la defensiva, que fins i tot una cosa de patrimoni tan personal, com és el catecisme, és arrencat al poble mallorquí, per infiltrar-li una llengua forastera, ja que seguir en la pròpia, segons el govern, suposava "*un grave daño de los altos intereses de la Patria*". Això suposava una substitució d'allò que és la pàtria pels mallorquins.

e) De la voluntat de recobriment com a poble: L'edició del catecisme en català ens ha fet assistir a un procés en què el dit llibret fou una necessitat d'església i de poble per tal de combatre la ignorància. El fet que avui entrem dins una societat que es vol organitzar pluralísticament no elimina, ni ho pot fer, la importància del text catequístic, ans el converteix en un instrument de difusió enorme. El problema, però, s'ha decantat des del punt de vista cultural. Els quatre darrers segles han fet del català escrit una llengua "sàvia", si no en la mateixa mesura en què ho fou el llatí quan el català esdevingué popular, almenys avui la distància entre la capacitat de parlar la nostra llengua i la d'escriure-la s'ha fet tan gran que avui, tot i existint moltes possibilitats per a produir obres populars, ens trobam amb greus dificultats per a llur difusió perquè ha existit l'escolarització secular castellana, a la qual s'ha afegit la força aclaparadora dels mitjans de comunicació audiovisuals. La força de penetració és més refinada, eficaç i resistent que no ho foren els mitjans de la passada dictadura. Per això aquesta féu recular més el català, amb la seva permissivitat, quan agonitzava, que en temps de l'exercici de la prohibició i censura. La llengua en què s'ha escolaritzar i amb què parlen la ràdio i la televisió és un dels llegats del franquisme més eficaços contra la nostra identitat, sobretot per la dificultat amb què ens en podem desfer, dificultat que trobaran les masses que ja no poden expressar-se amb la llengua que parlen secularment.

